

ГРАМАТИКА

Ледняк Ю.

– кандидат педагогічних наук, доцент кафедри російської мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету

Ледняк Г.

– старший викладач кафедри іноземних мов Донбаського державного педагогічного університету

УДК 821.111.2Каш.08

СПЕЦИФІКА ТЕМПОРАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОПОВІДАННЯ

М. Л. КАШНИЦЬ «ПРИМАРИ»

У статті досліджуються особливості темпоральної організації оповідання «Примари» відомої німецької письменниці М. Л. Кашниць. Розглядаються всі граматичні, лексичні та лексико-граматичні засоби вираження часових відношень, представлені в даному творі. Визначено роль цих засобів у реалізації авторського задуму, їхній зв'язок із характером організації оповіді.

Ключові слова: темпоральність, темпоральна організація твору, засоби вираження часових відношень.

Ледняк Ю.

– кандидат педагогических наук, доцент кафедры русского языка и литературы Донбасского государственного педагогического университета

Ледняк А.

– старший преподаватель кафедры иностранных языков Донбасского государственного педагогического университета

СПЕЦИФІКА ТЕМПОРАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ РАССКАЗА

М. Л. КАШНИЦЬ «ПРИВИДЕНИЯ»

В статье исследуются особенности темпоральной организации рассказа «Привидения» известной немецкой писательницы М. Л. Кашниц. Рассматриваются все грамматические, лексические и лексико-грамматические средства выражения временных отношений, представленные в данном произведении. Определена роль этих средств в реализации авторского замысла, их связь с характером организации повествования.

Ключевые слова: темпоральность, темпоральная организация произведения, средства выражения временных отношений.

Lednyak Y.

– Candidate of Science (Theory of Education), Associate Professor, Russian Language and Literature Department, Donbas State Teachers' Training University

Lednyak H.

– Senior Lecturer, Department of Foreign Languages, Donbas State Teachers' Training University

THE PECULIARITIES OF THE TEMPORAL ORGANIZATION OF THE SHORT STORY BY M. L. KASCHNITZ "THE GHOST"

The article deals with the peculiarities of the temporal organization of the short story «the Ghosts» by the famous German author M. L. Kaschnitz. All the grammatical, lexical and lexical-grammatical means of expression of temporality presented in the story are under research. The role of these means in realization of the author's message and their relevance to the character of the story organization are determined.

Key words: *temporality, temporal organization of the story, means of expression of temporality.*

Постановка проблеми. Інтерес до темпоральної організації текстів, зокрема художніх, зумовлений тим, що темпоральність, яку ми слідом за А. В. Бондарком розуміємо як «семантичну категорію, що охоплює в її мовному вираженні різні типи відношень позначуваних ситуацій до моменту мовлення мовця або іншої вихідної точки відліку (похідної від моменту мовлення) на основі ознак одночасності (теперіше), передування (минуле) та слідування (майбутнє)» [1, с. 66], є важливою текстоутворюючою категорією [3, с. 6], оскільки, як справедливо зауважує Є. В. Терехова, «час входить у змістовний бік мови, будучи присутнім на всіх рівнях мовного простору» [2, с. 7].

Аналіз останніх досліджень. До аналізу темпоральної структури художніх текстів зверталися Є. С. Агапова, Т. М. Голосова, Ю. А. Обелець, Н. І. Панасенко, Л. В. Татару та ін. Проте своєрідність темпоральної організації творів М. Л. Кашніц майже не досліджувалася (нами був проведений аналіз особливостей темпоральної структури оповідання «Одного разу опівдні, в середині червня»), що й обумовлює актуальність даної статті.

Метою пропонованої статті є аналіз темпоральної організації оповідання «Примари». Ця мета конкретизується в наступних завданнях: 1) дослідити мовні засоби вираження темпоральності в даному творі; 2) визначити роль цих засобів у реалізації авторського задуму, їхній зв'язок із характером організації оповіді.

Виклад основного матеріалу дослідження. В оповіданні М. Л. Кашніц «Примари» («Gespenster») розповідь ведеться від першої особи. Розповідач згадує загадкову історію зі свого життя про зустріч із примарами.

Оповідання починається з невеличкого вступу:

«Ob ich schon einmal eine Gespenstergeschichte erlebt habe? Oh ja, gewiss – ich habe sie auch noch gut im Gedächtnis und will sie Ihnen erzählen. Aber wenn ich damit zu Ende bin, dürfen Sie mich nichts fragen

und keine Erklärung verlangen, denn ich weiß gerade nur so viel, wie ich Ihnen berichte und kein Wort mehr» [4, с. 296].

У першому реченні вжито перфект *erlebt habe*, в наступних – презенсні форми, але їхнє значення є неоднаковим: *habe* – позначає дію, яка, крім власне моменту мовлення, охоплює певну частину минулого та майбутнього; *will (erzählen)* – актуальний презенс, позначає дію, яка повністю співпадає з моментом мовлення; *(zu Ende) bin, dürfen (fragen und verlangen)* – футуральний презенс; *weiß* – момент мовлення з частиною минулого та майбутнього; *berichte* – футуральний презенс.

Така побудова даної частини, на нашу думку, свідчить, по-перше, про значення для розповідача на теперішній момент події, що мала місце в минулому, а по-друге, про його намір представити слухачеві (читачеві) свою розповідь у найближчому майбутньому як завершену комунікативну подію.

Основна часова дієслівна форма історії, що розповідається, – претеріт: представлено ланцюг подій, які відбувалися в минулому в певній послідовності. Наприклад:

*«Indessen **ging** das Mädchen schon ganz nahe an uns vorbei, ohne uns anzusehen, das Programm **fiel** ihm aus der Hand und **wehte** auf den Teppich, wie früher einmal ein Spitzentüchlein, suivez-moi, Anknüpfungsmittel einer lange vergangenen Zeit. Anton **bückte sich** nach dem glänzenden Heftchen, aber statt es zurückzureichen, **bat** er, einen Blick hineinwerfen zu dürfen, **tat** das auch, **murmelte** in seinem kläglichen Englisch allerlei Ungereimtes über die Aufführung und die Schauspieler und **stellte** den Fremden endlich sich und mich **vor**, was den jungen Mann nicht wenig zu erstaunen **schien**»* [4, с. 299].

Плюсквамперфект використовується в тих випадках, коли підкреслюється передування одних дій або подій у минулому іншим, наприклад:

*«Inzwischen **hatte** sich der Nebel **gesenkt**, ein schöner, blauer Nachtsommerhimmel stand über der wenig befahrenen Straße und über dem Haus Nr. 79, das, als wir nun zurückkehrten, noch ebenso still und tot dalag wie vorher»* [4, с. 309];

*«Die **war** aber schon oben ins Zimmer **getreten**, und wir mußten ihr nachlaufen und auch in das Zimmer hineingehen, obwohl wir dazu schon gar keine Lust mehr hatten und ganz sicher waren, daß das Ganze eine Verwechslung oder eine Einbildung war»* [4, с. 311].

Презенсні форми використано, по-перше, для організації оповіді (оповідач пригадує якісь деталі, що й відзначає), по-друге, для позначення типової поведінки, наприклад:

*«Ich **erinnere mich**, daß wir schon auf dem Weg ins Theater, auf den steilen Rolltreppen der Untergrundbahn hinab- und hinaufschwebend*

*und im eisigen Schluchtenwind der Bahnsteige den Zügen nacheilend, in eine seltsame Stimmung von Erregung und Freude gerieten, und daß wir dann vor dem noch geschlossenen Vorhang saßen, wie Kinder, die zum ersten Mal ein Weihnachtsmärchen auf der Bühne **sehen**» [4, с. 296 – 297];*

по-третє, при передачі думок або слів персонажа у формі прямої мови чи діалога, наприклад:

*«Er **kann** sie nicht ansprechen, dachte ich, das **ist** hier nicht üblich, das **ist** nirgends üblich, aber hier **ist** es ein unverzeihliches Vergehen» [4, с. 299];*

У прямій мові та діалозі, крім презенсних форм, використовуються також перфектні, які вказують на зв'язок минулого з теперішнім персонажа, наприклад:

*«Tot? fragten wir und fingen an durcheinander zu reden, lächerlich, wir waren gestern zusammen im Theater, wir **haben** bei ihnen Tee **getrunken** und Musik **gemacht** und **getanzt**» [4, с. 310].*

Крім того, перфект в аналізованому оповіданні може позначати завершену в минулому дію, наприклад

*«Wir gingen hinter der Frau her, es roch dumpf und muffig, und ich faßte auf der Treppe meinen Mann bei der Hand und sagte, es war einfach eine ganz andere Straße, oder wir **haben** alles nur **geträumt**, zwei Menschen können genau denselben Traum haben in derselben Nacht, so etwas gibt es, und jetzt wollen wir gehen» [4, с. 311].*

Для передачі непрямого мовлення використовуються кон'юнктивні форми, наприклад:

*«Das **sei** unmöglich, sagte sie mit ihrer schrillen Stimme, nur sie **habe** den Schlüssel, das Haus **stehe** leer» [4, с. 310].*

Щодо іменних дієслівних форм, які беруть участь у вираженні темпоральних значень, в оповіданні «Примари» знаходимо дієприкметники I та II та інфінітив I, наприклад:

*«Laurie antwortete **zögernd**, beinahe **gequält**, ich konnte nicht unterscheiden, ob ihn die persönliche Frage abstieß, oder ob er sich nicht erinnern konnte, fast schien es so, denn er strich sich ein paarmal über die Stirn und sah unglücklich aus» [4,с. 302] (Partizip I i Partizip II);*

*«Es kam aber alles ganz anders, weil es, als wir **angezogen** vor die Tür traten, stark regnete, keine Taxis zu haben waren <...>» [4, с. 301] (Partizip II);*

*«Wir riefen sie an und versuchten, uns ihr verständlich zu **machen**» [4, с. 309] (інфінітив I).*

В тексті представлено досить багато сполучників з часовим значенням. Вираження значення одночасності та послідовності дії пов'язано перш за все із сурядним сполучником *und*, наприклад:

*«**Und** dann läutete es, **und** wir gingen zurück auf unsere Plätze, **und** ich hörte zu **und** sah zu **und** vergaß die englischen Geschwister, aber*

Anton vergaß sie nicht» [4, с. 300].

Послідовність подій в оповіданні виражається також за допомогою релятивів *dann* та *darauf*, наприклад:

«*Schließlich gingen wir fort, aber nur ein paar Häuser weit die Straße hinunter, **dann** blieb Anton wieder stehen»* [4, с. 308 – 309];

«*Sie kam aber gleich **darauf** auf die Straße hinaus, mit neugierigem Gesicht, ein großes Schlüsselbund in der Hand»* [4, с. 310].

Відзначені релятиви можуть поєднуватися зі сполучником *und* для підсилення значення послідовності, наприклад:

«*Er klappte es auf und bot uns allen an, **und dann** machte er es wieder zu <...>»* [4, с. 303].

Із підрядних сполучників із часовим значенням 9 разів (найбільше) вжито *als*. Переважаюче використання цього сполучника пов'язано, на нашу думку, з прагненням розповідача підкреслити однократність дії в минулому, наприклад:

«***Als** wir ausstiegen, beeilte sich Anton, den Fahrer zu bezahlen, und ich stand da und sah mir die Häuser an, die aneinanderggebaut und alle völlig gleich waren <...>»* [4, с. 301 – 302].

Також в аналізованому тексті представлено сполучники *wenn* (3 рази), *während* (2), *seit* (1) і *bis* (1), наприклад:

«*Nach diesen Worten, bei denen Anton wie ein Knabe errötete, setzten wir uns in Bewegung, wir gingen im Wandelgang auf und ab und sprachen stockend belanglose Dinge, und **wenn** wir an den Spiegeln vorüberkamen, blieb das fremde Mädchen stehen und zupfte auf seine Haaren und lächelte Anton im Spiegel zu»* [4, с. 300];

«*Aber **während** ich an der Handlung sogleich den lebhaftesten Anteil nahm und hingerissen von den glühenden Farben des Bildes und der Kostüme keinen Blick mehr von der Bühne wandte, schien Anton abgelenkt und nicht recht bei der Sache, so als ob mit einem Male etwas anderes seine Aufmerksamkeit gefangen genommen hätte»* [4, с. 297];

«*Seit drei Monaten, sagte die Frau ganz entschieden, **seit** die jungen Herrschaften tot sind»* [4, с. 310];

«*Anton schob sich nämlich, so rasch er konnte, aus der Reihe und zog mich mit sich zum Ausgang, und ich begriff, daß er dort warten wollte, **bis** die Unbekannte an uns vorüberging, vorausgesetzt daß sie ihren Platz überhaupt verließ»* [4, с. 298].

В оповіданні вжито значну кількість прислівників із часовим значенням:

а) прислівники, що уточнюють час дії: *jetzt* – 14 разів, *gleich* – 7, *nun* – 6, *bald* – 3, *damals* – 2, *gestern* – 2, *indessen* – 2, *inzwischen* – 1, *abend* – 1, *spät* – 1, *währenddem* – 1 раз. Наприклад:

«*Er starrte in fast unhöflicher Weise zu dem jungen Paar hinüber, das sich **jetzt** erhob und auf uns zukam, wenn auch merkwürdig langsam, fast wie im Schlaf»* [4, с. 299] (в даному прикладі вжито з претеритом,

проте в тексті є випадки вживання з плюсквамперфектом, презенсом та кон'юнктивними формами);

«*Oben verschwand Vivian **gleich**, um das Teewasser aufzusetzen, und Anton fragte ihren Bruder aus, ob sie beide in letzter Zeit im Ausland gewesen seien und wo*» [4, с. 302] (*gleich* може поєднуватися з релятивом *darauf*, і в цьому випадку додається значення безпосереднього слідування подій одна за одною);

«*Das sah **nun** freilich hübsch aus und verbreitete Gemütlichkeit*» [4, с. 302–303] (всі випадки вживання в даному тексті – з претерітом);

«*Wir waren hier im Haus, sagte Anton, noch **gestern abend**, wir haben etwas liegen gelassen, das möchten wir jetzt abholen, und die Frau machte plötzlich ein mißtrauisches Gesicht*» [4, с. 309–310] (два прислівники об'єднано в словосполучення для досягнення більшої точності в позначенні часу дії; вжито з претерітом);

«*Es ist **spät**, sagte mein Mann, ich fürchte, wir müssen **jetzt** gehen*» [4, с. 306] (обидва прислівники вжито з презенсом);

б) прислівники, які уточнюють співвідношення між діями: *vorher* – 3 рази, *sofort* – 3, *sogleich* – 1, *zugleich* – 1, *früher* – 1, *zuerst* – 1, *zuletzt* – 1 раз. Наприклад:

«*Ich sah das Mädchen von der Seite an und war überrascht, um wieviel lebhafter es geworden war, so als sei es **vorher** gelähmt gewesen und sei erst jetzt in unserer oder in Antons körperlicher Nähe imstande, seine Glieder zu rühren*» [4, с. 301] (передування подій, яке додатково підкреслюється за допомогою частки *erst* та прислівника *jetzt*);

«*Wir wollen tanzen, sagte Vivian, und sah meinen Mann an, und Anton erhob sich **sofort** und legte den Arm um sie*» [4, с. 303 – 304] (слідування);

«*So kühl sind die Engländerinnen also nicht, dachte ich und wußte schon, daß ich etwas anderes meinte, denn Kühle, eine holde, sanfte Kühle ging nach wie vor von dem fremden Mädchen aus, **zugleich** aber auch eine seltsame Gier <...>*» [4, с. 304] (одночасність);

в) прислівники виміру часу: *lange* – 2 рази, наприклад:

«*Da sich auf mein erstes schüchternes Klingen hin nichts rührte schellten wir dringlicher, schließlich fast ungezogen **lange** und laut*» [4, с. 308];

г) прислівники кратності дії: *einmal* – 5 разів, *wieder* – 5, *immer* – 1, *manchmal* – 1, *nie* – 1, *oft* – 1 раз. Наприклад:

«*Als ich mich **einmal**, sein Einverständnis suchend, zu ihm wandte, bemerkt ich, daß er gar nicht auf die Bühne schaute <...>*» [4, с. 297];

«*<...>er sah ruhig und liebevoll auf sie herunter und **manchmal** schaute er auf dieselbe Weise auch zu mir herüber <...>*» [4, с. 304].

З іменників зі значенням часу в оповіданні «Примари», зокрема, вживаються *die Zeit, der Augenblick, der Morgen, das Frühjahr, der Vormittag, der Abend, der Monat* та деякі інші. Як правило, вони

вживаються з різноманітними прийменниками, у сполученнях із займенниками, прикметниками, дієприкметниками та числівниками. Наприклад:

«Anton und ich waren zu **jener Zeit schon sechs Jahre** verheiratet <...>» [4, с. 297];

«Ich hatte alle Beunruhigung **des vergangenen Abends** vergessen und war gespannt, wie sich unsere neuen Bekannten im Tageslicht ausnehmen und verhalten würden» [4, с. 308].

У тексті твору вжито також кілька темпоральних прикметників – *schnell, kurz, letzt, lang* та ін.

Крім прямих показників часу, в оповіданні є також непрямі, наприклад: «*bei einer Aufführung Richards II. von Shakespeare*» [4, с. 296].

Відзначені іменні показники темпоральності дозволяють деталізувати розповідь, надати їй правдоподібності, а також в окремих випадках пояснити поведінку персонажів.

Висновки. Отже, в оповіданні «Примари» використано цілу низку різноманітних засобів вираження темпоральності – як прямих, так і непрямих – граматичних, лексичних і лексико-граматичних, що дозволяє передати як особливості сприйняття подій у часі розповідачем, так і відтінки чуттєво-емоційних станів і думок персонажів та автора.

Перспективи подальших розвідок. Перспективу дослідження ми бачимо в аналізі темпоральної організації інших творів М. Л. Кашніц, що дозволить говорити про певні особливості художнього світу письменниці.

Література

1. Бондарко А. В. Теория функциональной грамматики : Темпоральность. Модальность / А. В. Бондарко, Е. И. Беляева, Л. А. Бирюлин и др.; отв. ред. А. В. Бондарко. – Л. : Наука, 1990. – 263 с.

2. Терехова Е. В. Лексические средства выражения темпоральных понятий в немецком языке: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Е. В. Терехова; Московский государственный педагогический университет. – М., 2000. – 16 с.

3. Чаплина С. С. Textoобразующая функция категории темпоральности в немецком языке (на материале кратких газетных сообщений): Автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / С. С. Чаплина; Белгородский государственный университет. – Белгород, 2010. – 26 с.

4. Kaschnitz M. L. Gespenster / M. L. Kaschnitz // Kaschnitz M. L. Eines Mittags, Mitte Juni. Erzählungen. – Düsseldorf : Claassen Verlag GmbH, 1983. – S. 296–312.